

MOLIYA VA BANK ISHI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI ILMIY JURNALI

ТУРКИЙ ДАВЛАТЛАР ТАШКИЛОТИ: ЎЗАРО ҲАМКОРЛИК ВА ҲИСОБ ТИЗИМИ

Жумаев Нодир Хосиятович

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутаты,

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси ректори маслаҳатчиси, и.ф.д., профессор

Ёзишмалар учун электрон почта: n.jumayev@bfa.uz

Ризаев Нурбек Кадиорович

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси кафедра мудири, и.ф.д., профессор

Ёзишмалар учун электрон почта: acc.audit.dep@bfa.uz

Мақола ҳақида маълумот

Аннотация

Топширилган вақти: 2.10.2022

Қабул қилинган вақти: 12.10.2022

***Таянч сўз ва иборалар:** Туркий давлатлар ташкилоти, ташқи савдо, ялпи ички маҳсулот, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари, молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари, кичик ва ўрта бизнес, молиявий ҳисобот.*

Туркий давлатлар ташкилотига (ТДТ) аъзо мамлакатлари иқтисодий ҳамкорлигининг истиқболлари, жумладан ўзаро боғлиқликни кучайтириш, туризм, саноат ва қишлоқ хўжалиги соҳаларидаги ҳамкорликни кенгайтиришда мамлакатлар ўртасида бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботларни ҳам ўзаро интеграциясини таъминлашга қаратилган фикрлар келтириб ўтилган. Шунингдек, Республикада бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизимида доир Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 февралдаги “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар” тўғрисидаги ПҚ-4611-сонли қарорида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш бўйича амалга оширилаётган ишлар, шунингдек ТДТ аъзо мамлакатлари ўртасида бухгалтерия ҳисоби тизимининг ўзаро боғлиқ ва фарқли жиҳатлари бўйича хулосалар шакллантирилган.

ORGANIZATION OF TURKIC STATES: MUTUAL COOPERATION AND ACCOUNTING SYSTEM

Jumayev Nodir Khosiyatovich

Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan,

Advisor to the Rector in the Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan

Corresponding author: e-mail: n.jumayev@bfa.uz

Rizaev Nurbek Kadirovich

Head of Department, Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan

Corresponding author: e-mail: acc.audit.dep@bfa.uz

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Received: 2.10.2022

Accepted: 12.10.2022

Keywords: *Turkish states organization, foreign trade, Gross domestic product, international financial reports standards, national financial reports standards, financial statements national standard, small and medium business, financial report.*

The prospects for the economic cooperation of the member countries of the organization of Turkic states (OTS), including the strengthening of interdependence, and the expansion of cooperation in the fields of tourism, industry and agriculture, are expressed in the opinion aimed at ensuring the mutual integration of accounting and financial statements between the countries. Also, the work carried out to ensure the implementation of the tasks set out in the resolution of the president of the Republic of Uzbekistan on February 24, 2020, “additional measures for the transformation to International Financial Reporting Standards” PQ-4611, as well as conclusions on the interrelated and different aspects of the accounting system between the member countries of the OTS.

Кириш

Маълумки, Европа ва Осиё ўртасидаги энг қисқа трансконтинентал йўналишлар туркий давлатлар орқали ўтади. Шунинг учун уларнинг бирлашуви ва интеграциялашуви нафақат транзит юк ташиш ҳажми ошишига олиб келади, балки Евроосиё қитъасининг барча мамлакатлари ривожланишига фаол ҳисса қўшади.

Бугунги кунда Туркий давлатлар ташкилотига (ТДТ) аъзо ва кузатувчи давлатларнинг аҳолиси тахминан 150 миллион кишини ташкил этади, улар 4 миллион 200 минг квадрат километрлик катта ва муҳим геосиёсий ҳудудда жойлашган. Ташкилотга аъзо давлатларнинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрни ҳам жуда салмоқли ҳисобланади. ТДТ мамлакатлари ялпи ички маҳсулоти 1,2 триллион долларни ташкил этади. Бу эса Осиё ялпи ички маҳсулотининг беш ярим фоизига тенг. Шу билан бирга, минтақа мамлакатлари иқтисодиёти жадал ривожланмоқда. Саноатнинг йиллик ўсиш суръати ўртача 8-12 фоизга тенг. ТДТ ичидаги савдо айланмаси 21 миллиард долларни ташкил этади.

Ўзбекистон ТДТга 2019 йилнинг октябрь ойида аъзо бўлиб кирган ва бу ташкилотда иштирок этишидан асосий мақсади аъзо ва кузатувчи давлатлар ўртасидаги алоқаларни мутлақо янги шароитда савдо-иқтисодий, қишлоқ хўжалиги, транспорт, саноат кооперацияси, иқлим ўзгариши ва экология, рақамли технологиялар, маданият ва туризм ҳамда ёшлар сиёсати соҳаларида ҳамкорлик қилишдан иборат. Бу йўналишда мамлакатимиз йирик лойиҳалар ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишдан манфаатдордир.

Статистик маълумотларга кўра, 2021 йилда Ўзбекистоннинг Туркий давлатлар ташкилотига аъзо мамлакатлар билан ташқи савдо айланмаси 8,3 миллиард долларни, шундан экспорт ҳажми 3,1 миллиард, импорт ҳажми 5,3 миллиард долларни ташкил этди. Шунингдек, ўтган йилнинг 9 ойига нисбатан Ўзбекистоннинг Қозоғистон ва Туркманистон портлари иштирокида юк ташиш ҳажми икки баробардан кўпроққа, яъни 337 мингдан тоннадан 701 минг тоннага ошган.

Маълумки, жорий йилнинг 11-12 ноябр кунлари Самарқанд шаҳрида ўтказилган Туркий давлатлар ташкилотининг янги форматда бўлиб ўтган Саммит натижалари бўйича ташкилот доирасидаги кўп қиррали ҳамкорликни янада кенгайтиришга қаратилди. Туркий давлатлар ташкилоти саммитининг Самарқанд декларацияси қабул қилинди.

Туркий давлатлар ташкилотига аъзо мамлакатлари иқтисодий ҳамкорлигининг истиқболлари, жумладан ўзаро боғлиқликни кучайтириш, туризм, саноат, энергетика ва қишлоқ хўжалиги соҳаларидаги ҳамкорликни кенгайтиришда мамлакатлар ўртасида бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботларни ҳам ўзаро интеграциясини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан ТДТ аъзо давлатлардаги бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизимининг ҳолати ва юритилиш

тартиби ҳамма учун ҳам қизиқарли бўлиши табиий.

Бугунги кунда жаҳондаги мавжуд бухгалтерия ҳисоби тизимида иккита эталон бор: биринчиси, АҚШнинг “Умумқабул қилинган бухгалтерия ҳисобининг тамойиллари” (USGAAP -Generally Accepted Accounting Principles) бўлса иккинчиси, Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари IFRS (International Financial Reporting Standards) ҳисобланади. Мазкур эталон бўйича ҳозирда бухгалтерия ҳисобининг континенталь, Британ-Америка, Жанубий-Америка ва ислом моделлари амал қилмоқда. ТДТга аъзо давлатларнинг бухгалтерия ҳисоби тизими ҳам мана шу икки эталон асосида танланган моделлар бўйича шакллантирилган.

Таҳлил ва муҳокама

Биз қуйида мазкур ТДТга аъзо давлатларда бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботларни тузиш концепциясига тўхталиб ўтамиз.

Ўзбекистонда бухгалтерия ҳисоби тизими.

Республикаимизда қуйидаги икки босқич молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲҲС)га ўтиш ва унинг қоидаларига мувофиқлаштириш бўйича муҳим ислохотлар даврини бошлаб берди:

биринчи, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги ПФ-4720-сонли “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони ва унинг 9-бандида 2015-2018 йилларда барча акциядорлик жамиятлари йиллик молиявий ҳисоботларини чоп этиши ва уни Молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартлари ва Аудитнинг халқаро стандартлари асосида ташқи аудитдан ўтказиши белгиланган эди. Мазкур ПФ-4720-сонли Фармон билан акциядорлик жамиятлари ижро этувчи органига чет эллик менежерларни тайинлаш ҳуқуқи берилган. Мазкур ҳолат, яъни чет эллик менежерларни ва бошқа инвесторларни жалб этилиши, мазкур Акциядорлик жамиятлари билан ҳамкорлик қилаётган тижорат банкларининг молиявий ҳисоботларини ўрганиш ва танишиб чиқишга бўлган қизиқишини орттиради. Бу эса, тижорат банкларининг МҲҲС талаблари асосида тузилган йиллик молиявий ҳисоботларини ўз вақтида тузилишини тақозо этади.

иккинчи, 2020 йил 24 февралда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ўзбекистон Республикасида МҲҲСга ўтиш тарихида янги саҳифа очган “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4611 -сон қарорни имзолади. Қарорга мувофиқ МҲҲСга ўтишининг зарурияти шундаки, республикаимиздаги мавжуд акциядорлик жамиятлари, тижорат банклари, суғурта ташкилотларининг молиявий фаолияти ҳақида хорижий инвесторларни ишончли ва зарур ахборотлар билан таъминлаш, корхоналарни халқаро молия бозорларига кириш имкониятларини кенгайтириш, бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот ва ва аудит соҳалари мутахассисларини халқаро стандартлар бўйича тайёрлашдан иборат. Шу мақсадда мавжуд акциядорлик жамиятлари, тижорат

банклари, суғурта ташкилотлари ва йирик солиқ тўловчилар:

- 2021 йил 1 январдан бошлаб МҲХС асосида бухгалтерия ҳисобининг юритилишини ташкил этишлари;

- халқаро стандартларни сифатли қўллаш учун етарли бўлган бухгалтерия хизмати ходимлари билан таъминлашлари лозим бўлади.

Натижада бу рўйхатдаги ташкилотлар 2021 йил якунларидан бошлаб молиявий ҳисоботни МҲХС асосида тайёрлайди. Яъни молиявий ҳисоботларини халқаро стандартларга трансформация қилади.

Шунингдек, учинчи босқич сифатида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС)ни расмий Давлат тилига таржима қилиниши ҳамда амалиётда қўллаш учун қабул қилиниши (2022 йил апрел) ва кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлар учун Молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МҲМС) ишлаб чиқиши (2022 йил сентябр) бўлди дейиш мумкин.

Республикамизда молиявий ҳисобот тизимини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МҲХС)га мувофиқлаштириш бўйича Молия вазирлиги МҲХСни жорий этиш бўйича ваколатли орган сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 февралдаги ПҚ-4611-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорида белгиланган вазифалар ижросини тўлиқ таъминлаб келмоқда. Хусусан, ўтган вақт мобайнида вазирлик томонидан МҲХС Фонди билан 2020 йил 11 ноябрда МҲХС ҳужжатларини давлат тилига таржима қилиш ва бошқа тилларда фойдаланиш ҳуқуқини олишни назарда тутувчи битим имзолади. Мазкур битимнинг амалий ижроси сифатида Вазирлик томонидан “Молиявий ҳисоботларни тақдим этишнинг концептуал асоси” билан бирга жами 41 та халқаро стандартлар (МҲХС), 2 та стандартга ШДҚ шарҳи ҳамда 17 та стандартга МҲХСШҚ шарҳи давлат тилига таржима қилиниб амалиётда қўллаш учун тавсия этилди (МҲХС бўйича экспертлар гуруҳи хулосаси бўйича). Натижада, Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 24 августда 507-сон қарори билан тасдиқланган “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тартиби тўғрисида”ги низом МҲХС Фонди томонидан қабул қилинган МҲХС ва унга тушунтиришлар матнини Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўллаш учун тан олиш тартибини белгилаб берди.

Шунингдек, амалдаги 24та бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартларини (БҲМС) умумлаштириш орқали халқаро стандартларга уйғунлашган Молиявий ҳисоботнинг миллий стандартини (МҲМС) ишлаб чиқиш мақсадида МҲХС Фонди билан янги шартнома имзоланди. Натижада, Осиё тараққиёт банки (ОТБ) Ўзбекистоннинг Кичик ва ўрта бизнес субъектлари учун МҲХС асосида молиявий ҳисобот тайёрлаш салоҳиятини ошириш мақсадида амалга оширилаётган кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш дастури доирасида Молия вазирлигини қўллаб-қувватлади.

МҲХС Фонди билан тузилган шартномага асосан Молия вазирлиги томонидан кичик ва ўрта бизнес субъектлари учун МҲХС асосида (IFRS for SMEs) ишлаб чиқилган молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МҲМС) лойиҳаси 2024 йил 1 январдан амалиётга татбиқ этилиши режалаштирилди. Ўзбекистонда фаолият юритаётган кичик ва ўрта бизнес субъектлари учун ишлаб чиқилган МҲМС (IFRS for SMEs) дан фойдаланувчиларга стандартни қуйидаги мақсадлар учун чоп этишлари учун рухсат беради:

- фойдаланувчининг профессионал фойдаланиши;
- мустақил ўқиш ва таълим.

Бу ерда профессионал фойдаланиш деганда фойдаланувчининг миқдорларига фойдаланувчи бухгалтер сифатида ёки ташкилотга молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ёки молиявий ҳисоботларни таҳлил қилиш учун мазкур стандартни қўллаш мақсадида бухгалтерия хизматларини кўрсатиш фаолияти билан боғлиқ ҳолда фойдаланувчининг профессионал мақомида мазкур стандартдан фойдаланиш тушунилади. Шунингдек, профессионал фойдаланишдан ташқари бўлган фойдаланувчилар ўзаро келишилган шартлар ва келишувларга мувофиқ алоҳида индивидуал лицензия учун Молия вазирлиги ва МҲХС Фонди билан боғланишлари лозим бўлади.

МҲМС (IFRS for SMEs)нинг “Умумий қисми” 13 та бобдан иборат бўлиб, ундан стандартнинг мақсади, қўллаш доираси, концепциялар ва асосий тамойиллар, молиявий ҳисоботни тақдим этиш, молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисобот, умумлашган даромад тўғрисидаги ҳисобот, хусусий капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисобот, пул маблағлари ҳаракати тўғрисидаги ҳисобот, молиявий ҳисоботга изоҳлар, консолидациялашган ва алоҳида молиявий ҳисобот, ҳисоб сиёсати, ҳисоб баҳолари ва хатолар, ҳисобот давридан кейинги ҳодисалар ҳамда мазкур МҲМСга ўтиш кабиларни ўз ичига олади. Демак кўриниб турибдики, мазкур қисмда асосан, эътибор молиявий ҳисоботларни тузиш ва ҳисоб сиёсатини шакллантиришга қаратилади.

МҲМС (IFRS for SMEs)нинг “Махсус қисми” эса 23 та бобни ўз ичига олади. Ушбу боблар бевосита бухгалтерия ҳисобининг объектлари, яъни молиявий ҳисоботнинг элементларни тўлиқ очиб беради. Жумладан, асосий воситалар, инвестиция кўчмас мулки, гудвилдан ташқари номоддий активлар, бизнес бирлашувлари ва гудвил, таъсир остидаги ташкилотларга инвестициялар, биргаликдаги фаолият бўйича келишувлар, активларнинг кадрсиэланлиши, захиралар, ижара, молиявий инструментлар, ҳаққоний қийматни баҳолаш, мажбуриятлар ва хусусий капитал, баҳоланган мажбуриятлар ва шартли ҳодисалар, тушум, давлат грантлари, қарзлар бўйича сарфлар, акцияга асосланган тўлов, ходимларнинг даромадлари, фойда солиғи, чет эл валютасидаги операцияларни ҳисобга олиш, гиперинфляция, боғлиқ томонлар тўғрисидаги маълумотларни ёритиб бериш ва махсус фаолиятлар.

МҲМС (IFRS for SMEs)нинг “Иловалар қисми” эса 3 та иловадан иборат бўлиб, 1-илова “Атамалар луғати”, 2-илова “Инвентаризация ўтказиш тартиби бўйича

амалий кўрсатмалар” ва 3-илова “Харажатларни таснифлаш бўйича амалий кўрсатмалар”дан ташкил топган.

Агар эътибор қилинадиган бўлсак, мазкур МХМС лойиҳасида амалдаги 24 та БХМСдан ташқари халқаро стандартларни қўллаш бўйича айрим қоидалар киритилган ёки номи ўзгартирилган. Шундай ўзгаришларга БХМС таркибида аввал мавжуд бўлмаган тартиб “Ходимларнинг даромадлари”, “Фойда солиғи”, “Гиперинфляция”, “Боғлиқ томонлар тўғрисидаги маълумотларни ёритиб бериш” ҳамда “Махсус фаолият” кабиларни киритиш мумкин.

МХХСларининг янги матнини қўллаш жараёнидаги яна бир муҳим бўлган янгиликлардан бири Молия вазирлиги томонидан тадбиркорлик субъектларини МХХСни қўллаш жараёнида қўллаб – қувватлаш тўғрисида “Ахборот хати” эълон қилинди. Унга кўра, Молия вазирлигининг МХХСни қўллаш бўйича етакчи мутахассислари томонидан тадбиркорлик субъектларини МХХСни қўллаш жараёнида қўллаб-қувватлаш учун қуйидагилар тайёрланди:

биринчидан, бухгалтерия ҳисобининг намунавий счётлар режаси;

иккинчидан, МХХС асосидаги молиявий ҳисобот шакллари.

Бунда бухгалтерия ҳисобининг намунавий счётлар

<i>Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари (БХМС) асосида молиявий ҳисобот тайёрлайдиган тадбиркорлик субъектлари томонидан молиявий ҳисобот тақдим этишда қуйидаги муддатлар:</i>	<i>МХХСга мувофиқ молиявий ҳисобот тайёрлайдиган тадбиркорлик субъектлари томонидан молиявий ҳисобот тақдим этишнинг қуйидаги муддатлари:</i>
• йиллик ҳисобот учун – ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 1 апрелидан кечиктирмай; • чорақлик ҳисобот учун – ҳисобот чораги тугагандан кейин 40 (қирқ) кун мобайнида.	• йиллик ҳисобот учун – ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 15 июнидан кечиктирмай; • чорақлик ҳисобот учун – 2023 йилдан бошлаб, ҳисобот чораги тугагандан кейин 40 (қирқ) кун мобайнида.

Мазкур молиявий ҳисоботни тақдим этишнинг таклиф этилаётган муддатлари бир қатор ривожланган давлатлар, жумладан: Франция, Буюк Британия, Белгия, Германия, Жанубий Корея, Сингапур, Индонезия, Хитой, МДХга аъзо давлатларнинг амалиётини чуқур таҳлил этиш ва ўрганиш асосида белгиланди. Натижада молиявий ҳисоботни тўлдиришга доир қатор меъёрий ҳужжатларга ўзгартириш киритиш ёки уларнинг айримларини бекор қилиш кўзда тутилган.

Демак, Ўзбекистонда фаолият юритаётган хўжалик субъектлари томонидан бухгалтерия ҳисоби тизими қўйидагиларни ўз ичига олади:

биринчи, 2021 йил 1 январдан бошлаб, акциядорлик жамиятлари, тижорат банклари, суғурта ташкилотлари ва йирик солиқ тўловчилар тоифасига киритилган юридик шахслар МХХС асосида бухгалтерия ҳисоби юритилишини ташкил этади ва 2021 йил якунларидан бошлаб молиявий ҳисоботни МХХС асосида тайёрлайди;

иккинчи, 2024 йил 1 январидан бошлаб Кичик ва ўрта бизнес субъектлари учун МХХС асосида (IFRS for SMEs) ишлаб чиқилган молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МХМС) бўйича молиявий ҳисоботлар тақдим этилади.

режаси тавсиявий характерга эга бўлиб, у асосида тадбиркорлик субъектлари томонидан ўз фаолияти хусусиятини инобатга олган ҳолда, субъектнинг ишчи счётлар режаси тайёрланиши мумкинлиги таъкидланади. Молия вазирлиги томонидан МХХСни жорий этиш бўйича тайёрланаётган бу каби қўлланмалар ҳамда кўрсатмалар мулкчилик шаклидан қатъий назар тадбиркорлик субъектларидаги бухгалтерия ҳисобини юритилишини босқичма-босқич халқаро стандартларга яқинлаштириш ва мувофиқлаштириш имкониятини яратади.

Ўз навбатида, МХХС асосидаги илова қилинаётган молиявий ҳисобот шакллари тадбиркорлик субъектлари томонидан ваколатли органларга, шу жумладан, солиқ органларига тақдим этиш учун тўлдирилади. Бунда, тадбиркорлик субъектлари уларни керакли маълумотлар бериб боришда алоҳида сатрлар билан тўлдиришга ҳақли бўлади.

Шунингдек, Молия вазирлиги томонидан ушбу молиявий ҳисобот шакллари тақдим этиш муддатлари ҳам қайта кўриб чиқилмоқда. Натижада молиявий ҳисоботни тайёрлаш даврийлиги ва тузиш муддатлари тадбиркорлик субъектлари томонидан мустақил белгиланиши кўзда тутилган.

Натижада, Ўзбекистонда бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизими босқичма-босқич халқаро стандартларга (МХХС) ўтиб боради ва тўлиқ мувофиқлаштирилади. Бу эса Туркий Давлатлар Ташкилотига аъзо мамлакатлардаги бухгалтерия ҳисоби тизими билан бир хиллиги ва ўзаро интеграциялашуви имкониятини беради.

Туркияда бухгалтерия ҳисоби тизими.

Туркий давлатлар ташкилотининг энг йирик аъзоси бўлган Туркияда (ТДТ ҳудудини 19 фоиз, ЯИМни 68 фоиз ва аҳолини 50 фоизини ташкил этади) бухгалтерия ҳисоби тизими ТДТ аъзо давлатларга нисбатан ривожланган бўлиб ўзига хос жиҳатларига эгадир.

Туркия IFAD GAAP Конвергенция тадқиқотида киритилган Миллий профессионал ташкилот веб-сайти: Туркия Сертификатланган бухгалтерлар палаталари иттифоқи;

Бухгалтерия ҳисоби стандартларини ишлаб чиқувчи: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartlari Kurumu (KGK);

IFAC аъзоларининг стандарт ўрнатиш ва тартибга солиш бўйича сўровига жавоби Жаҳон банкининг Бухгалтерия ҳисоби ва аудит бўйича ROSC ҳисоботи.

Маълумки, Туркияда 2022 йилдан бошлаб

бухгалтерия ҳисоби тизими маҳаллий ва халқаро шаклдаги қатор ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солиниши эълон қилинди, яъни:

биринчи, Туркияда янги қабул қилинган Тижорат Кодексига кўра, юрисдикцияланган ташкилотлар бухгалтерия ҳисоби, ҳисоб-китобларни ва индивидуал ёки консолидацияланган молиявий ҳисоботларини Туркия бухгалтерия ҳисоби стандартлари (ТБҲС) ва Туркия молиявий ҳисобот стандартлари (TAS / TFRS) га мувофиқ юритиши шарт қилиб белгиланди. Бу ерда Туркия молиявий ҳисобот стандартлари (TFRS) эса молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларининг (МҲХС) ўғридан-тўғри таржимаси ҳисобланади;

иккинчи, Туркия Савдо кодекси;

учинчи, қимматли қоғозлар бозори қонунлари.

Туркияда бухгалтерия ҳисоби стандартларини Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartlari Kurumu (KGGK) белгилайди. Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, Турк молиявий ҳисобот стандартлари (TFRS)га тўлиқ мос келади. Янги ва ўзгартирилган стандартлар расмий газетада нашр этилиши билан доимий равишда қабул қилинади.

Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандарти (МҲХС)ни турк тилига таржима қилишдаги кечикишлар туфайли МҲХС қуйидагиларнинг бири амал қилиши мумкин:

-компаниялар МҲХС Фонди томонидан эълон қилинган МҲХСнинг инглиз тилидаги расмий таржимасини қўллайди, бу ҳолда аудиторлик ҳисоботида ва тақдимотга асосланган изохда МҲХСга мувофиқлиги тўғрисида аниқ хулоса берилади;

- компаниялар МҲХС тўлиқ амал қилиши мумкин. Таржиманинг кечикиши туфайли аудиторлик хулосаси ва тақдимот изохининг асоси молиявий ҳисоботнинг “Туркияда қўллаш учун қабул қилинган МҲХС” га мувофиқлигини кўрсатади.

Туркияда миллий стандартлари асосида тақдим этиладиган молиявий ҳисоботнинг таркиби:

Бухгалтерия баланси;

Даромадлар тўғрисидаги маълумот;

Сотилган маҳсулот таннари ҳақидаги ҳисобот;

Пул маблағларнинг ҳаракати тўғрисидаги ҳисобот;

Тақсимланмаган фойда тўғрисидаги ҳисобот;

Капитал ўзгаришлари ҳақидаги ҳисобот.

Туркияда МҲХС талаблари бўйича тақдим этиладиган молиявий ҳисобот шакллари:

Молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисобот;

Даромадлар ва харажатлар ҳамда ялпи даромадлар ҳақидаги ҳисобот;

Пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот;

Капиталдаги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисобот;

Молиявий ҳисоботга изохлар.

Демак, Туркиядаги мавжуд бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи тизими молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари бўйича тўлиқ шакллантирилган бўлиб, бу ТДТ ўртасида ҳар томонлама алоқаларни кенгайтиришда муҳим аҳамият касб этади.

Қозоғистонда бухгалтерия ҳисоби тизими.

Туркий давлатлар ташкилоти нинг ҳудудий жиҳатдан энг йирик бўлган (ТДТ ҳудудининг 64 фоизини ташкил этади).

Қозоғистонда кичик тадбиркорлик учун

бухгалтерия ҳисоби “Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тўғрисида”ги қонун (2007 йил 28 феврал, №234-III ҚРҚ) ҳамда Молия вазирлигининг 2013 йил 31 декабрдаги 50-сонли “Молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари ҳақида”ги буйруғи билан тартибга солинади (Қозоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2013 йил 8 феврал, 8328-сон). Шунингдек, Қозоғистонда фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектлари юқоридаги миллий стандартлардан ташқари молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (IFRS) ёки кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (IFRS for SMEs) қўллаши мумкин.

Йирик субъектлар ва жамоат манфаатдор бўлган ташкилотлар томонидан молиявий ҳисоботларини тузиш – МҲХС асосида шакллантирилади. Бунда тўғридан-тўғри халқаро стандарт қоидалари тўлиқ амал қилинади.

Ўрта тадбиркорлик субъектлари, шунингдек оператив бошқарувдаги давлат улушига эга корхоналари – кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун МҲХС асосида молиявий ҳисоботларини тузади. Ушбу стандартлар МҲХС Фондига тегишли бўлиб, Фонд томонидан ишлаб чиқилган қоидаларга риоя қилинади. Шунингдек, бу корхоналар хоҳласа тўлиқ МҲХС бўйича ҳам шакллантириши мумкин бўлади. Демак, Қозоғистонда бухгалтерия ҳисобини юритиш ва молиявий ҳисоботларни тузиш юқоридаги уч хил қоидалар асосида амалга оширилади.

Биз қуйида Қозоғистонда молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МҲМС)нинг таркибий тузилишига тўхталиб ўтамыз. Мазкур стандарт молиявий ҳисоботнинг тамойиллари ва сифат хусусиятларини белгилайди ҳамда қуйидаги бўлимлар ва параграфларни ўз ичига олади:

1. Умумий қоидалар.

2. Параграф. Қўллаш соҳаси. 2. Параграф. Стандартда қўлланиладиган таърифлар. 3. Параграф. Молиявий ҳисоботнинг тамойиллари ва сифат хусусиятлари.

2. Бухгалтерия ҳисоби.

1. Параграф. Ҳисоб ҳужжатлари. 2. Параграф. Асосий воситалар ва номоддий активлар ҳисоби. 3. Параграф. Захиралар (ТМЗ) ҳисоби. 4. Параграф. 5. Ижара ҳисоби. 6. Параграф. Узоқ муддатли ишлаб чиқариш харажатлари ва қурилишдаги активлар ҳисоби. 7. Параграф. Инвестициялар ва курсдаги фарқлар ҳисоби. 8. Параграф. Даромадлар ва харажатлар ҳисоби.

3. Молиявий ҳисоботни тузиш.

1. Параграф. Молиявий ҳисобот. 2. Параграф. Молиявий ҳисоботнинг элементлари.

4. Ўтиш даври қоидалари.

Хулоса қилиш мумкинки, Қозоғистон бухгалтерия ҳисоби тизими халқаро стандартларга (МҲХС) ўтиш босқичида бўлиб, ТДТга аъзо давлатларнинг ҳисоб тизими билан ўзаро узвийликни таъминлайди.

Қирғиз Республикасида бухгалтерия ҳисоби тизими.

Туркий давлатлар ташкилоти аъзоси бўлган Қирғиз Республикасида ҳам биз каби бухгалтерия ҳисобини тартибга солиш билан боғлиқ бўлган қонун

асосида амалга оширилади.

Яъни Қирғиз Республикасида 2002 йил 29 апрелида “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги қонун қабул қилинган (қонунга сўнгги марта 2022 йил 9 августда (№93) ўзгартиришлар киритилган).

Қирғизистонда мулкчилик шаклидан қатъи назар, давлат манфаатдор шахслар ва йирик хўжалик юритувчи субъектлар учун Қирғизистон Республикаси ҳудудида қўлланиладиган бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботнинг ягона услубий асоси Давлат тилига расмий таржима қилинган молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МХХС) ҳисобланади (Қирғиз Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда давлат ва расмий тилларда нашр этилади). Жамоат манфаатдорлиги субъектлари ва йирик тадбиркорлик субъектлари МХХСга киритилган ўзгартишларни эълон қилинишидан олдин, Қирғизистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда, кейинчалик молиявий ҳисоботга изоҳларда ошкор қилган ҳолда қўллаш ҳуқуқига эга.

Шунингдек, Қирғизистонда ҳам ўрта тадбиркорлик субъектлари, шунингдек оператив бошқарувдаги давлат улушига эга корхоналари – кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун МХХС асосида молиявий ҳисоботларини тузади (IFRS for SMEs).

Кичик бизнес субъектлари учун бухгалтерия ҳисобини Қирғиз Республикаси ҳукумати томонидан белгиланган соддалаштирилган қоидаларга мувофиқ юритилади (бу кичик тадбиркорлик субъектлари учун алоҳида стандартлар тизими мавжуд эмас). Энг

Туркменистонда бухгалтерия ҳисоби тизими

Туркий Давлатлар Ташкилоти аъзолари ўртасида ўзига хос хусусияти билан ажралиб турувчи Туркменистонда бухгалтерия ҳисоби “Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тўғрисида”ги Туркменистон қонуни билан тартибга солинади (2010 йил 27 ноябр, № 155-IV).

Мазкур қонун Туркменистонда бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизимининг асосларини белгилайди, халқаро стандартларга мувофиқ бухгалтерия ҳисоби, молиявий ҳисоботларни тузиш ва тақдим этишнинг умумий қоидаларини ўрнатади.

Туркменистон Президентининг қарорига кўра. 2019 йил 1 январидан бошлаб мулкчилик шаклидан қатъий назар барча хўжалик субъектлари молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига (МХХС) ўтиш чора-тадбирлари белгиланди. Бу эса. мамлакат иқтисодиётининг жаҳон хўжалик муносабатлари тизимига интеграциялашуви муносабати билан бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботни халқаро стандартларга мувофиқ юритишга қаратилади.

Туркменистонда бухгалтерия ҳисобининг ҳуқуқий-меъёрий асослари қуйидагилардан иборат:

“Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тўғрисида”ги қонун;

Давлат бюджетни ташкилотлари учун молиявий ҳисоботларнинг миллий стандартлари;

Тадбиркорлик субъектлари учун молиявий ҳисоботларнинг миллий стандартлари;

муҳими кичик бизнес субъектлари ихтиёрий асосда, танланган ҳисоб сиёсатида мувофиқ молиявий ҳисоботларини кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун МХХС қоидалари асосида тузишга ҳақлидир.

Бухгалтерия ҳисоби қонунчилигига мувофиқ кичик тадбиркорлик субъекти деганда қуйидаги мезонлардан бири чегарасидан ошмайдиган субъектлар тушунилади:

биринчи, ўтган ҳисобот йили якуни бўйича жами активлар қиймати — 35 миллион қирғиз сом пул бирлигига тенг бўлган корхоналар;

иккинчи, маҳсулот (ишлар ва хизматлар)ни сотишдан, қурилиш шартномаларидан, лизинг шартномаларидан, фоиз даромадларидан, шунингдек, корхонанинг олдинги йил охиридаги асосий фаолияти билан боғлиқ бошқа тушумлар миқдори ҳисобот йили учун — 30 млн қирғиз сом пул бирлигига тенг бўлган корхоналар.

Қонунчилик асослари эса қуйидаги йўналишларда ташкил этилган:

- бухгалтерия ҳисоби ва унинг методологик асослари;

- бухгалтерия ҳисобини ташкил этишга қўйилган умумий талаблар;

- молиявий ҳисобот.

Демак, Қирғиз Республикасида бухгалтерия ҳисоби тизими молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини амалиётга кенг жорий этилиши билан тавсифланади. Бу эса ТДТ давлатлари ўртасида иқтисодий ҳамкорликни янада ривожланиши учун муҳим воситалардан бири бўлиб хизмат қилади.

Молиявий ҳисоботларни тузиш ва тақдим этиш концепцияси;

Молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари асосида бухгалтерия ҳисобини юритиш бўйича методологик кўрсатмалар.

Туркменистонда молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МХМС) қуйидаги стандартларни ўз ичига олади, жумладан: молиявий ҳисоботни тақдим этиш; консолидациялашган ҳисобот; пул оқимлари тўғрисидаги ҳисобот; ҳисобот давридан кейинги ҳодисалар; боғлиқ томонлар ўртасидаги ахборотларни очиб бериш; ҳисоб сиёсати, ҳисоб баҳосидаги ўзгаришлар ва хатолар; захиралар; асосий воситалар; номоддий активлар; инвестицион мулк; қишлоқ хўжалиги; фойдали қазилмаларни излаш ва баҳолаш; сотиш учун мўлжалланган узоқ муддатли активлар; инвестиция ва ассоциациялашган корхоналар; молиявий инструментлар; баҳолаш бўйича резервлар; ходимларни рағбатлантириш; фойда солиғи; заёмлар бўйича харажатлар; тушум; ижара; валюта курсидаги ўзгаришларни акс эттириш; қурилиш учун шартномалар; давлат субсидиялари ҳисоби ва ахборотларни очиб бериш; ҳамда молиявий ҳисоботлар миллий стандартларини биринчи марта қўллаш.

Туркменистонда 2019 йилдан бошлаб хўжалик субъектларини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига (МХХС) ўтиши, мамлакатда ҳисоб тизими ривожланишининг янги босқичга

кирганлигидан далолат беради. Ўз навбатида ТДТ ўртасидаги иқтисодий интеграция жараёни фаол бўлишини таъминлайди.

Озарбайжонда бухгалтерия ҳисоби тизими.

Туркий давлатлар ташкилотининг сўнги йиллардаги фаол аъзоси бўлиб турган Озарбайжонда 2004 йил 29 июнда қабул қилинган “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги қонун (№ 716-IIQ) билан бухгалтерия ҳисобининг ҳуқуқий асослари яратилган (охирги марта 2021 йил 29 октябрда ўзгартиришлар киритилган №391-VIQD).

Озарбайжонда Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари тушунчасига — бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари, ушбу соҳага ихтисослашган халқаро ташкилот томонидан қабул қилинган молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва ушбу халқаро ташкилотнинг ушбу стандартларга шарҳлари киритилиш белгиланган.

Мамлакатда Давлат сектори бухгалтерия

ҳисобининг халқаро стандартлари бу соҳага ихтисослашган халқаро ташкилот томонидан қабул қилинган ва давлат сектори учун тақдим этилган халқаро стандартлар тушунилади. Шунингдек, кичик ва ўрта бизнес учун соҳага ихтисослашган халқаро ташкилот (МХХС Фонди) томонидан қабул қилинган ва кичик ва ўрта бизнес учун тақдим этилган халқаро стандартлар (IFRS for SMEs) дан фойдаланилади. Демак, Озарбайжонда ҳам бухгалтерия ҳисоби тизими тўлиқ халқаро стандартлар (МХХС) талабларига жавоб беради. Бу эса ўз навбатида ТДТ ўртасидаги иқтисодий алоқаларни янада ривожланишида муҳим ахборот манбаи сифатида хизмат қилади.

Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, Туркий давлатлар ташкилотига (ТДТ) аъзо мамлакатларнинг бухгалтерия ҳисоби тизими ўртасида деярли катта фарқ мавжуд эмас.

1-жадвал.

ТДТга аъзо мамлакатларда бухгалтерия ҳисоби тизими

Т/р	Туркий давлатлар ташкилоти (ТДТ)га аъзо мамлакатлар	Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизимида жорий этилган стандартлар			ТДТнинг иқтисодий ҳамкорлигидаги ишончли маълумотларни олиш имкониятини беради
		Йирик акционерлик жамиятлари, банклар ва суғурта компаниялари учун МХХС асосида (IFRS)	Кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун МХХС асосида (IFRS for SMEs)	Бошқа тадбиркорлик субъектлари учун МХМС асосида	
1.	Туркия	+	+	+	
2.	Қозоғистон	+	+	+	
3.	Қирғизистон	+	+		
4.	Озарбайжон	+	+	+	
5.	Туркменистон	+		+	
6.	Ўзбекистон	+	+	+	

ТДТга аъзо мамлакатларнинг бухгалтерия ҳисоби тизимини ўзаро боғлиқлиги улардаги савдо-иқтисодий муносабатларни янада ривожланишига ҳамда мамлакатлар ўртасида инвестиция оқимини кўпайишига олиб келади.

Хулоса ва таклифлар

Туркий Давлатлар Ташкилоти доирасидаги ҳамкорликнинг иқтисодий самарасини Ўзбекистон мисолида кўриш мумкин. 2021 йили Ўзбекистон ТДТ давлатлари билан 9,3 миллиард АҚШ доллари миқдорида савдо операцияларини амалга оширди. Уларнинг Ўзбекистон ташқи савдосидаги улуши 22 фоиздан зиёдни ташкил этди. Умуман олганда, 2016 йилга нисбатан 2021 йили Ўзбекистон ва ТДТ мамлакатлари ўртасидаги ўзаро савдо ҳажми қарийб 3 баробар ошди.

Туркий Давлатлар Ташкилотига аъзолик давлатимизга ва халқимизга қуйидаги имкониятларни яратади:

биринчидан, Ўзбекистоннинг дунёнинг ривожланган 50 та давлати қаторига киришига имкон берадиган ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга ошириш ҳамда жамиятимизнинг барча

соҳаларда модернизация жараёнларини кучайтириш; халқимизнинг миллий ўзлиги, тарихий ўтмиши, тили, маданияти ва маънавияти билан боғлиқ азалий қадриятларни кўшимча воситалар билан мустаҳкамлашга кенг йўл очиб беради;

иккинчидан, халқаро ва минтақа миқёсидаги илгари сураётган ташаббуслари ва таклифлари ҳамда дўстона ва тинчликпарвар ташқи сиёсатини амалга оширишда яна бир йирик минтақавий халқаро ташкилот орқали янги имкониятлар очилади. Қолаверса, Ташкилот доирасида кўп томонлама ҳамкорликдан икки томонлама ривожлантириш имкони яратилади;

учинчидан, аъзо ва кузатувчи мамлакатлар ўртасида нафақат маданий-маънавий алоқалар, балки савдо-иқтисодий муносабатларнинг ҳам янги босқичга кўтарилишига ҳамда ўзаро борди-келдилар, қардошлиқ қадриятларини қайта тиклаш ва мустаҳкамлашга, ривожлантиришга, визасиз тартиб асосида туристлар оқимини янада оширишга қўшимча имкониятлар беради;

тўртинчидан, Истанбулда Туркий тилли давлатлар ҳамкорлик кенгаши платформаси яратилганидан кейин Самарқанддаги саммит аъзо-мамлакатлар раҳбарларининг янги форматдаги биринчи учрашуви

бўлди;

бешинчидан, бундай салоҳиятга ва имкониятларни юқоридаги қадриятлар асосида бир Ташкилот доирасида жамлаш ва ижобий томонга йўналтириш ҳозирги беқарор геосиёсий шароитда стратегик аҳамиятга эга. Чунки бундай шароитда ҳамжиҳатлилик ва биргаликдаги саъй-ҳаракатлар билан ҳозирги дунёда юзага келаётган ноаниқликларни барча синов ва таҳдидларни осонлик билан енгиб ўтиш ҳамда мавжуд муаммоларни ечишга янги имкониятлар беради.

Туркий давлатлар ташкилоти аъзоларидаги бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизимини тадқиқ этиш натижасида шундай хулосани шакллантириш мумкинки, ушбу давлатлардаги бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тизими деярли бир-бирига яқин ва бир бирини тўлдиради, жумладан:

- ҳар бир давлат молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига (МХХС) тўлиқ ўтган ёки ўтиш даврини бошидан кечирмоқда;

- кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун МХХС асосида молиявий стандартларни (IFRS for SMEs) қўллади;

- халқаро стандартларни (IFRS ва IFRS for SMEs) қўллаш мажбурий бўлмаган тадбиркорлик субъектлари учун молиявий ҳисоботнинг миллий стандартлари (МХМС) жорий этилган.

Демак, ТДТ аъзо давлатлардаги бухгалтерия ҳисоби тизимининг муштараклиги қуйидаги йўналишларда амалга ошириладиган ислохотлар бўйича ишончли ахборотларни таъминлаш имкониятини яратади, жумладан:

Биринчи йўналиш — иқтисодий алоқаларни кенгайтириш ва ўзаро савдо ҳажмини ошириш. Мазкур йўналиш доирасида ТДТ ҳузурида Инвестиция фонди ва Тараққиёт банкини яратиш ғоялари ҳам истиқболли саналади. Бундай лойиҳалар мамлакатларга ўз саъй-ҳаракатларини мувофиқлаштириш ва инвестицияларни янада самарали бошқариш имконини беради. Ташкилот дунёда биринчи марта Ўзбекистон ва Туркия ўртасида ePermit лойиҳасини тест режимида ишга туширишга муваффақ бўлди, кейинги босқичда эса Қозоғистон билан ушбу лойиҳани амалга ошириш бўйича келишув мавжуд.

Иккинчи йўналиш — рақамли трансформация. Бугунги кунда рақамлаштириш ҳар қандай давлат учун ривожланишнинг энг устувор йўналишларидан бирига айланмоқда. Шунинг учун бу масала ТДТ учун энг долзарбдир. Бу йўналишдаги мақсадлар 2021 йили “Турк дунёси нигоҳи — 2040” стратегик ҳужжатида кўрсатилган эди. Жумладан, ҳужжатда телекоммуникация инфратузилмасини яхшилашга имкон берадиган минтақалараро рақамли алоқани ўрнатиш назарда тутилган.

Учинчи йўналиш — маданий-гуманитар алоқаларни мустаҳкамлаш. Тарихан ТДТ иштирокчи мамлакатлари халқлари бир хил илдизларга эга. Шу боис маданий-гуманитар алоқаларни кенгайтириш ТДТ мамлакатлари учун алоҳида аҳамият касб этади. Хусусан, таълим ва илмий муассасалар ўртасидаги

ҳамкорлик, академик алмашинув, қўшма маданий тадбирлар. Шу муносабат билан Туркий маданият ва санъатни биргаликда ривожлантириш ташкилоти доирасидаги ҳамкорлик нуқталарини кенгайтириш лозим бўлади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ТДТ туркий тилли мамлакатларни бирлаштирган, қўплаб соҳаларда ривожланиш истиқболларига эга бўлган истиқболли минтақавий ташкилотдир. Шунинг учун ушбу ташкилотнинг барча аъзолари, шу жумладан, Ўзбекистон учун ТДТ доирасида ўзаро манфаатли ҳамкорликни мустаҳкамлаш ҳар томонлама ривожланиш ва барқарорликни таъминлашга, иқтисодий ўсишни оширишга ва мамлакатлар тараққиётини рағбатлантиришга хизмат қилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Қарор (2020) Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4611- сонли Қарори. 2020 йил 24 феврал.
2. “Ўзбекистон 24” (2022). Туркий давлатлар ташкилоти Самарқанд саммити. Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор Нодир Жумаев билан жонли мулоқоти. 10.11.2022 йил.
3. “Coffee Time” лойиҳаси (2022): (<https://t.me/uzlidep/24676>) Хорижий инвесторлар кенгашининг биринчи ялпи мажлиси тафсилотлари юзасидан Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор Нодир Жумаев билан муносабат.
4. Жумаев Н.Х. (2022). Ўзбекистон ва Туркменистон: ҳамкорлигимиз манфаатли, самарадор. “XXI ASR” газетаси, 2022 йил 27 октябрь, 43 (989).
5. Жумаев Н.Х. (2022). Халқимиз рўшнолик кўришга ҳақли. Халқ сўзи газетаси. 2022 йил 11 октябр, №220 (8282).
6. Хошимов Э.А. (2022). Ислохотларнинг ҳаёт бахш самаралари. Халқ сўзи газетаси. 2022 йил 15 октябр, №224 (8286).
7. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun Moliyaviy hisobotning milliy standarti ishlab chiqildi. MoliyaPress September 29, 2022. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun Moliyaviy hisobotning milliy standarti ishlab chiqildi – Telegraph (Молия вазирлигининг Ахборот хизмати).
8. Ризаев Н.К, Баракаев О.О. (2022) Ўзбекистонда молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МХХС ҳужжатлари) бўйича янги матн қўлланилмоқда. “Инновацион ёндашув асосида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини жорий этиш”. Халқаро илмий – амалий конф мат. тўплами., ТМИ.: 2022 йил. 5-9 б.
9. Ризаев Н.К, Ибрагимов А.К. (2020) Молиявий ҳисобот ва пандемия (COVID-19). “Молия ва банк иши” электрон-илмий журнали. Тошкент, №2.